

Kardeş kıskançlığı ve kardeşe uyum sorunu yaşayan çocuklar için Bibliyoterapi

Bibliotherapy for children with sibling jealousy and sibling adjustment problems

Semiha Yüksek Usta¹, Gülhan Köçer²

Makale Geçmişi

Geliş : 22 Nisan 2021

Düzeltilme : 6 Şubat 2022

Kabul : 18 Nisan 2022

Çevrimiçi : 7 Mayıs 2022

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Article History

Received : 22 April 2021

Revised : 6 February 2022

Accepted : 18 April 2022

Online : 7 May 2022

Article Type

Research Article

Öz: Bu çalışmada, okul öncesi dönem 3-6 yaş çocuklarına yönelik olarak yayınlanan ve kardeş kıskançlığı konusunu ele alan resimli hikâye kitaplarının bibliyoterapide kullanım açısından uygunluğunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Veriler, amaçsal örnekleme yöntemi ile kardeş kıskançlığı/ilişkilerini konu alan ve belirli kriterleri karşılayan 17 resimli hikâye kitabından doküman analizi aracılığıyla elde edilmiştir. Bu nitel çalışmada kitaplardan elde edilen veriler, bibliyoterapi temaları altında (özdeşim, katarsis ve içgörü-bütünleşme) kod ve kategoriler belirlenerek içerik analizi aracılığıyla yorumlanmıştır. Analiz sonucunda, incelenen kitaplarda yeni bir kardeşin doğumu veya var olan kardeşlerle yaşanan olumlu ve olumsuz ilişkilerin ele alındığı görülmüştür. İncelenen kitaplar, çocukların kardeş kıskançlığı, kardeşe uyum sorunlarına yönelik olarak bibliyoterapide kullanıma uygun bulunmuş ve makale sonunda bibliyoterapide kullanılacak çocuk kitaplarının örneği sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler; Kardeş Kıskançlığı, Kardeş Uyum Sorunu, Bibliyoterapi, Gelişimsel Bibliyoterapi, Resimli Hikâye Kitapları

Abstract: The main purpose of the present study is to evaluate the picture storybooks published for preschool children aged 3-6 and dealing with sibling jealousy in terms of bibliotherapy. The data was collected through document analysis from 17 picture storybooks that addressed sibling jealousy / relationships with the purposeful sampling method. In this qualitative study, content analysis was used to analyze the data by determining codes and categories under the bibliotherapy stages (identification, catharsis and insight-integration). As a result, it was seen that the birth of a new sibling or the positive and negative relationships experienced with existing siblings was addressed in the books. The reviewed books were found suitable for using bibliotherapy for sibling jealousy and sibling adjustment problems of children. At the end of the article, sample of juvenile books that could be used in bibliotherapy were presented.

Keywords; Sibling Jealousy, Sibling Adaptation Problem, Bibliotherapy, Developmental Bibliotherapy, Picture Storybooks

DOI: 10.24130/eccdjecs.1967202261382

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, semihayuksek@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6371-0307

² Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, gulhankocer@sdu.edu.tr

SUMMARY

Introduction

Individuals may think that the problems and difficulties they have experienced throughout their lives are just experienced by themselves or they are the only ones who have gone through the most difficult times. As individuals realize that their difficulties are experienced also by other people, then they take these strong people as role models and increase their level of resilience (Koçyiğit, 2018). It is not easy for children to understand that they are not alone and to come across people who are experiencing similar problems in real-life situations. It is necessary to construct such an exemplary life situation, and the sources that can respond to this need most easily are the books. When books written for special purposes meet with the right person at the right time, they have the potential to change one's view regarding the problem s/he is dealing with. The term bibliotherapy means the use of books to overcome the problems experienced by the individual. Bibliotherapy can be used by specialists in clinical situations, as well as in children's adaptation and developmental problems. One of the most common adaptation problems of preschool children is having a new sibling. It is thought that special picture storybooks written on this subject to deal with the problem of sibling jealousy will be supportive in reducing the anxiety and stress of the child and regulating their behaviors. Depending on this information, the present study aimed at identifying and analyzing 3-6-year-old children's books that are published in Turkey and can be read to children for helping them cope with sibling rivalry and adaptation for bibliotherapy. The study is important in that it examines the picture storybooks written about the problem of adaptation to a sibling, presents criteria to help select books for bibliotherapy, and is one of the limited numbers of studies on the use of bibliotherapy for problem behaviors in the preschool period.

Research Model

This qualitative study is a case study that examines the picture storybooks on sibling jealousy in terms of bibliotherapeutic elements. In the study, the content analysis method was used as a research method and document analysis as a data collection technique.

Study group

The study group of the research was determined by purposeful sampling from non-random sampling types. In determining the books, the following criteria were taken into consideration; should be written about sibling adaptation/sibling jealousy, children should be 3-6-year-old, they should be in print, and should meet the bibliotherapy book evaluation criteria.

Findings

Since bibliotherapy aims at helping children with adaptation problems to their siblings. They should not feel lonely by experiencing that the child and the hero in the story have similar emotions and problems and should be being solved and his own emotion is also another one's feeling. These stages are the stages of

bibliotherapy defined in the literature. These stages, which are expressed as identification, catharsis, insight, and generalization, are discussed as themes in the analysis of the contents of the books that pass the necessary criteria for bibliotherapy on sibling jealousy. The codes and categories of the content under these themes have been determined and presented in this part.

Theme 1: Identification

Identification is the first step of bibliotherapy. It is the stage where identification is achieved between the protagonist and the reader, and the reader sees that s/he is not the only one experiencing the problem. The theme of identification consists of the following categories; differences felt in the family, the announcement of the expectation of a sibling, the process of the baby joining the family, or the type of relationship experienced with the sibling.

Theme 2: Catharsis

In the second stage of bibliotherapy, the emergence of emotions in catharsis is the expression of the emotions of the individual verbally or non-verbally and then the purification from these emotions. In the catharsis theme, categories are as follows; child's feelings after hearing the news about the coming of a new baby, his feelings after the baby arrives, and his feelings in the relationship with his sibling.

Theme 3: Insight and Integration

Insight and integration, the third stage of bibliotherapy, is the stage where problems are seen to be solved by the reader and understood that the problems do not remain stable. For this reason, the stages in which the problems are solved in the examined books are analyzed under this theme. The theme of insight and integration formed with the following categories; adult attitude to prepare the child for the sibling, adult attitude regarding child's feelings after the sibling comes and the last category is the change in the child.

Discussion

The book selection for bibliotherapy is an important step and requires meticulousness. When 44 books that meet the purposeful sampling criteria were examined within the scope of the research, it was seen that 17 of them were suitable for bibliotherapy. It is seen that less than half (38.63%) of the books written on the subject were appropriate.

In the literature, besides the limited number of studies directly related to sibling adaptation (Devries ve Sunden, 2019; Kramer et al., 1999), some studies show social-emotional problems can be achieved with the help of bibliotherapy. According to these studies, the bibliotherapy method can not only help children having difficulties in making friends (Turan, 2005) but also can be used to support children's self-confidence, interpersonal problem-solving skills (Forgan, 2002; Uyar, 2020), and self-esteem (Leana_Taşçılar, 2016). In addition, it is found that bibliotherapy is effective in increasing behaviors of sharing and helping in preschool children (Shepherd ve Koberstain, 1989; Uzmen, 2001), improving older children's behaviors with emotional and behavioral disorders (Harper, 2010; Khalik, 2017; Newman, 2015) and reducing compulsive

behavior in children with the compulsive disorder (Tolin, 2001). In addition, it is stated that it can be used by teachers to cope with special situations like expressing their feelings during the loss of a relative (Sevinç, 2019) or during a divorce in the family (Smith, 2014) or to cope with traumatic situations (Alat, 2002).

As a result, in the present study, the books that can be read in bibliotherapy application to children in case of sibling jealousy problems were determined. When they are evaluated in terms of bibliotherapeutic elements, it is found that children with sibling jealousy were able to identify their own emotions, understand many negative emotions they forgot or suppress via identification with the protagonist and this can help children overcome the problems they experience.

GİRİŞ

“Bir kitap okudum hayatım değişti” ifadesini söyleyen ya da işiten olmak nadir rastlanan bir durum değildir. Bireyler zaman zaman yaşamları boyunca yaşadıkları sorunları, zorlukları yalnızca kendilerinin yaşadığını veya en zorunun kendi yaşamlarında olduğunu düşünebilirler. Özellikle gençler ve çocuklar, yaşadıkları sorunların yalnızca kendilerinin başına geldiğine daha fazla inanmaktadırlar (Forgan, 2002). Bu durumu hem gelişimsel bir özellik olarak egosantrik olmalarına hem yaşam tecrübelerinin az olmasına bağlamak mümkündür. Bireyler yaşadıkları zorlukların başka insanlar tarafından da deneyimlediğini fark ettikçe, dayanıklı kişileri rol model aldıkça yılmazlık düzeylerinde artış olmaktadır (Koçyiğit, 2018). Başkasının deneyimlerinden öğrenme için kullanılan “model alarak öğrenme” kavramında olduğu gibi, model alan ve alınanın yakın özelliklere sahip olması ise bu etkiyi güçlendirmektedir. Model almayı artıran önemli hususlardan biri, benzer sorunu yaşayan kişinin yaşam koşullarının, yaşının ve durumunun da benzer olmasıdır (Braaksma, Rijlaarsdam ve Van den Bergh, 2002). Çocuklar açısından konuyu ele aldığımızda, aynı sorunu yaşayan akranlarından sorunun çözümüne dair model alma yoluyla elde ettiği öğrenmeler her zaman olumlu olmamaktadır. Bu bakımdan, çocukların bir sorun karşısında yalnız olmadığını anlaması için hem olumlu model olabilecek, özdeşim kuracağı hem benzer sorunların yaşandığı gerçek yaşam durumlarına rastlaması kolay olmamaktadır. Bu sebeple bir örnek yaşam durumunun kurgulanmasına ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu ihtiyaca en kolay cevap verebilen kaynaklar ise kitaplar olmaktadır. Özel amaçlar için yazılmış kitaplar, doğru zamanda doğru kişiyle buluştuğunda kişinin içinde bulunduğu sorun durumuna bakışını değiştirme potansiyeli taşımaktadır.

Çocukların zor yaşam durumlarıyla, davranış problemleriyle baş etmesi için kitaplardan faydalanmak yeni bir uygulama olmamakla birlikte konuya ilişkin yapılan araştırmalar da yaygın değildir (Alat, 2002; Devries ve Sunden, 2019; Forgan, 2002; Harper, 2010; Khalik, 2017; Leana_Taşcılar, 2016; Newman, 2015; Sevinç, 2019; Smith, 2014; Tolin, 2001; Turan, 2005; Uyar, 2020). Bireyin yaşadığı sorunların üstesinden gelebilmesi için kitaplardan yararlanması anlamına gelen terim bibliyoterapidir. Terimin detaylı tanımı Pardeck ve Pardeck (1989) tarafından eski bir eğitim sözlüğünden

Tüm gelişimi etkilemek için kitapların kullanılması, okuyucu ile edebiyat arasında; kişilik değerlendirme, uyum, gelişim, klinik ve zihinsel hijyen amaçlarıyla kullanılan bir etkileşim süreci, seçilen okuma materyalinin doğasında bulunan fikirlerin okuyucunun zihinsel veya fiziksel rahatsızlıkları üzerinde terapötik bir etkiye sahip olabileceği bir kavram.

İfadeleriyle aktarılmıştır (S.107). Bu tanımdan da anlaşılmaktadır ki, bibliyoterapi klinik durumlarda uzmanlar tarafından sağaltım için kitap önerisi olmasının yanı sıra çocuğun uyum ve gelişimsel sorunlarında da kullanılabilir. Bu tanımdan da anlaşılmaktadır ki, bibliyoterapi klinik durumlarda uzmanlar tarafından sağaltım için kitap önerisi olmasının yanı sıra çocuğun uyum ve gelişimsel sorunlarında da kullanılabilir.

Bibliyoterapinin tarihine bakıldığında iki kullanım alanı olduğu görülmektedir. Birincisi ruh sağlığı uzmanları tarafından kullanılan klinik bibliyoterapi, bir diğeri ise bu konuda uzman olma şartı gerektirmeyen, bireye kitap önermeyi içeren eğitimcilerin, kütüphanecilerin kullanabildiği gelişimsel bibliyoterapidir (Öncü, 2012). Eğitimcilerin kullandıkları bibliyoterapi çocukların kişisel deneyimlerine rehberlik etmektedir. Öğretmenlerin sınıflarında sorun yaşayan öğrencileri için yapabilecekleri müdahaleler kısıtlı olmaktadır. Çocukların yaşadıkları psikolojik sorun durumlarında ruh sağlığı uzmanlarından, aileden yardım alınmadan öğretmenin yapabileceği uygulamalar yetersiz kalabilmektedir. Halihazırda öğretmenler psikolojik yardım alan çocuklarla çalışırken zaman zaman çözümün bir parçası olmak için neler yapacaklarına ilişkin kendilerini yetersiz hissedebilmektedirler. Ancak öğretmenlerin de sürece, çocuğa ve ailelerine verebileceği önemli katkılar vardır (Prater, Johnstun, Dyches ve Johnstun, 2006). Bunların başında çocuklara doğru davranış modellerini sunmak veya aynı sorunu yaşayan başka çocukların da olduğunu uygun yollarla çocuğa fark ettirmek gelmektedir.

Öğretmenlerin; çocukların başkaları ile ilişkilerini yönetebilme becerisini geliştirebilecek öğrenme yaşantıları düzenleme, çocuğa duygu ve düşüncelerini ifade edebilme fırsatları verme, çocuk aile toplum arasındaki iletişimi her yönden geliştirmek için rehberlik etme, planlama yaparken çocukların bireysel farklılıklarını ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurma gibi profesyonel mesleki yeterliklerine (MEB, 2017) dayanarak; uyum sorunu yaşayan çocuklar için gerekli desteği sağlamasının mesleki yeterlilik olduğu söylenebilmektedir. Bunun yanı sıra sınıfta, yaşadığı sorundan dolayı profesyonel psikolojik destek alan bir çocuk varsa öğretmenin de uzman ile iş birliği içinde olması mesleki sorumlulukları arasında sayılabilmektedir. Böyle durumlarda öncelikle öğretmenin yaşanan sorunla ilgili bilgiye sahip olması ve ebeveynlere bu konuda bilgilendirici açıklamalar yapabilmesi beklenmektedir. Ayrıca öğretmenin çocukla baş başa kalabileceği zamanlarda çocuğun duygularını anlamaya yönelik, yargılamadan veya öğüt vermeden konuşmalar yapmasının, ele alınan sorunu yaşayan çocuklarla diğerlerinin empati kurmalarını sağlayacak ve sorunu yaşayan çocukların da kendini anlaşılmış hissetmesini sağlayacak etkinliklere eğitim planlarında yer vermesinin etkili olacağı düşünülmektedir. Bu etkinlikler, drama, rol oynama etkinlikleri olabileceği gibi özel amaçla yazılmış hikâye kitaplarının çocuğun yaşadığı soruna ve gelişim düzeyine uygun şekilde seçilmesi ve belirli yöntemlerle okumasını ifade eden bibliyoterapi de olabilmektedir.

Okul öncesi dönem çocuklarda sıklıkla rastlanan uyum sorunlarından biri aileye yeni bir kardeşin katılmasıyla ortaya çıkan kardeş kıskançlığı ve kardeşe uyum problemleridir. Kardeş kıskançlığı olarak adlandırılan duygu aslında erken dönemde yeni doğan ya da kendisinden büyük kardeş sebebiyle ebeveynin ilgi ve sevgisinin paylaşılmasından kaynaklanmaktadır (Paktuna-Keskin, 2012; Yavuzer, 2020; Yörükoğlu, 2011). Erken çocukluk döneminde olan çocuk için yeni doğan

kardeşe uyum kolay olmamaktadır. Aileye yeni bir bebeğin katılması ile en sık karşılaşılan çocuklar okul öncesi dönem ve okul çağı başındaki çocuklar olduğundan, bunun yanında genellikle ikinci bebeğin gelmesi ile büyük çocuğun okul öncesi eğitim kurumuna başlaması yakın dönemlere denk geldiğinden çocukta ailenin kendisinden kurtulmak istediğine dair düşünceler ortaya çıkabilmektedir (Tortamış Özkaya, 2020; Yavuz, 2016).

Bu bilgiler ışığında, çocukların yaşadığı kardeş kıskançlığı sorununa karşı bu konuda yazılmış resimli hikâye kitaplarının çocuğun kaygı ve stresini azaltmada ve davranışlarını gözden geçirerek yeniden düzenleme konusunda destekleyici olacağı düşünülmektedir. Ancak bibliyoterapinin sıradan bir okuma eylemi olmayıp bir yöntem olması sebebiyle, bibliyoterapiye uygun kitap seçimi özen gösterilmesi gereken bir konudur (Leana Taşcılar, 2012). Bu sebeple kitap seçiminde birtakım ölçütlere dikkat edilmesi gerekmektedir (Öner, 2007). Kitapta okuyucunun eğlenceli bulacağı çizimlerin yer alması, kitabın konusunun ve konunun geçtiği ortamın bireyin kendi geçmişiyle ortak noktalara sahip olması önerilmektedir (Cornett ve Cornett, 1980). Kitapta ele alınan sorunların gerçekçi ve mantıklı çözümlerinin olması, basit ve basmakalıp özellikleri olan karakterlerdense çok yönlü karakterlerin yer aldığı, olağanüstü özellikler içermeyen, geçici mutlu sonların olmadığı ve yoğun duygusal içeriğin olmadığı kitapların daha etkili olabileceği belirtilmektedir (Heath, Sheen, Leavy, Young ve Money, 2005)

Bu bilgilere dayanarak bu çalışmada Türkiye’de basılmış olan okul öncesi dönem 3-6 yaş çocuklar için uygun, kardeş kıskançlığı, kardeşe uyum sorunu yaşayan çocuklara bibliyoterapi amacıyla okunabilecek kitapları belirlemek ve analiz etmek amaçlanmıştır. Araştırma, çocuklarda görülen kardeşe uyum problemi hakkında yazılmış resimli hikâye kitaplarını incelemesi, bibliyoterapi için kitap seçimine yardımcı olacak ölçütleri sunması ve okul öncesi dönemde sorun davranışlar için bibliyoterapinin kullanımına ilişkin sınırlı sayıda çalışmadan biri olması açısından önemlidir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Kardeş kıskançlığı konulu resimli hikâye kitaplarının bibliyoterapi unsurları açısından incelenmesi amacıyla yapılan bu nitel araştırma bir durum çalışmasıdır. Çalışmada araştırma yöntemi olarak içerik analizi yöntemi, veri toplama tekniği olarak doküman analizi kullanılmıştır. Durum çalışması; araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir durum ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış durumlar hakkında gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar gibi çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır (Creswell, 2021). Çalışmada veri toplama

teknigi olarak doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi yazılı materyallerin (kitap, dergi, gazete, e-içerikli belgeler) incelendiği nitel araştırma desenlerindedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Doküman analizi, daha sonra özellikle içerik analizi yoluyla ana temalar, kategoriler ve vaka örnekleri halinde organize edilerek, araştırmaya konu edilen verileri sınıflamaya yardımcı olmaktadır (Kıral, 2020; Labuschagne, 2003). İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerikte kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenbilir bir tekniktir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016). İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu seçkisiz olmayan örneklem türlerinden amaçsal örneklem yoluyla belirlenmiştir. Amaçsal örneklem; derinlemesine araştırma yapabilmek için çalışmanın amacı kapsamında bilgi açısından zengin durumların seçilmesidir (Büyüköztürk vd. 2016). Kitapların belirlenmesinde aşağıdaki ölçütler göz önünde bulundurulmuştur;

- Kardeşe uyum/ kardeş kıskançlığı konusunda yazılmış olması,
- 3-6 yaş çocuklar için yazılmış olması,
- Kitapların baskısının mevcut olması,
- “Bibliyoterapi Kitap Değerlendirme Kriterlerini” karşılaması

Bu kriterlere sahip resimli hikâye kitaplarına erişebilmek için öncelikle internet arama motoru Google üzerinden “kardeşe uyum”, “kardeş ilişkileri”, “kardeş kıskançlığı”, “kardeş doğumu” anahtar kelimeleri “resimli hikaye kitabı”, “kitap önerisi”, “çocuk kitabı”, gibi anahtar kelimelerle birlikte aranmıştır. Ayrıca Türkiye’de bulunan 3 büyük kitap satış sitesi ve 1 büyük alışveriş sitesinde yukarıdaki ölçütler ve anahtar kelimelerle farklı kombinasyonlarla aranmıştır. Bu araştırmalar sonucunda, 3-6 yaş grubuna uygun, kardeş uyumu/kıskançlığı konusunda yazılmış ve hala baskısı olan 50 kitap temin edilmiştir. Kitaplar temin edildikten sonra ön inceleme yapılarak web sayfasında belirtilen yaş grubuna, kategoriye ve içeriğe uygun olmayan, kitaplar örneklem dışı bırakılmıştır. Son aşamada bu ölçütleri karşılayan 44 resimli hikâye kitabı belirlenmiştir. Sıra bibliyoterapik açıdan uygunluğunun değerlendirilmesine gelen kitaplar için gerekli kriterleri belirlemek amacıyla detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Bu tarama sonucunda okul öncesi dönem çocukların yaş ve gelişim özelliklerine uygun, bibliyoterapide kullanılacak kitaplar için belirlenen ölçütler incelenmiştir. Rozalski, Stewart ve Miller (2010) tarafından yapılmış olan çocukların yaşamın zorluklarıyla başa

çıkmalarına bibliyoterapiyle yardım etme konulu çalışmada yer alan bibliyoterapiye uygun kitapları değerlendirme ölçütlerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu kriterler İngilizce 'den Türkçe 'ye çevrilmiştir. İngilizce ve Türkçe dil bilimleri alanlarında iki uzman akademisyenin görüşleri alınarak çeviriye son hali verilmiştir. Rozalski ve arkadaşlarının çalışmasında (2010) yer alan değerlendirme kriterlerine ek olarak çocuk edebiyatı, çocuk kitapları üzerine yazılmış literatür taranarak bibliyoterapi için kitap değerlendirme kriterleri arasına eklenmesi uygun bulunan 7 madde de araştırmacılar tarafından sorulara eklenmiştir. Uyarlanmış olan değerlendirme kriterleri bu haliyle, 3 okul öncesi eğitim alan uzmanının görüşüne sunulmuş ve öneriler doğrultusunda çalışma grubuna dahil edilecek kitapların belirlenmesinde kullanılmak üzere son hali verilmiştir. Rozalski ve arkadaşlarının (2010) araştırmasından çevrilerek uyarlanan değerlendirme kriterlerinin son hali Tablo 1.'de yer almaktadır. Koyu renkli yazılan maddeler araştırmacılar tarafından eklenmiş olan maddelerdir.

Tablo 1. Bibliyoterapi Kitap Değerlendirme Kriterleri

Sınıf/İlgi Seviyesi	Çocuk kitaptaki kavramları anlar mı? Çocuk kitaptaki kelimeleri anlar mı? Kitapta kullanılan dil açık, yalın ve akıcı mı? Kitaptaki metinler uzunluk açısından çocuğun yaş grubuna uygun mu? Kitap çocukta merak duygusu uyandırır mı?
Karakterlerin sunumu	Karakterler gerçekçi mi? Karakterler metin boyunca değişim ve gelişim gösteriyor mu? Karakterler olumlu bir şekilde sunuluyor mu? Ayrımcı dil ve olumsuz unsurlardan uzak mı? Karakterler arasında özdeşim kurulabilecek karakterler var mı?
İçerik/Konu	Ele alınan konu çocuğun öyküsüyle benzerlik gösteriyor mu? İçerik yoğun duygusalıktan uzak mı? İçerik korku, şiddet, trajedi unsurlarından uzak mı?
İllüstrasyon/resimler	Çizimler/resimler çocukların metni anlamalarına yardımcı oluyor mu? Çizimler/resimler çocukların karakterle ilişki kurabilmelerine yardımcı oluyor mu? Çizimler/resimler bireyleri ve grupları saygılı ya da önyargı/ ayrımcılık (ör. Etnik köken, engelli olma durumu, cinsiyet, yaş, cinsel yönelim ve aile yapısı) içermeyen temsil ediyor mu? Çizimler/resimler çocuklar için dikkat çekici mi?
Yazarın mesajı	Yazarın mesajı çocukları düşünmeye ve tartışmaya katılmaya teşvik ediyor mu? Yazar çocukların duygu ve davranışlarıyla empati kuruyor mu? Yazarın mesajı çocuklar için umut verici özellikte mi? Yazarın çocukların zor yaşam durumlarıyla başa çıkmalarına veya problem çözmelerine yardımcı olmak için stratejiler sunuyor mu? Sunduğu stratejiler gerçekçi mi? Yazarın mesajı çocukların duygusal açıdan rahatlamasına yardımcı oluyor mu? Yazarın mesajı öğüt verici bir his uyandırmadan veriliyor mu? Kitapta tüm çocukların değerli ve kıymetli olduğu mesajı veriliyor mu?

Temin edilen 44 kitap araştırmacılar tarafından ayrı ayrı okunmuş ve bibliyoterapi için kitap değerlendirme kriterlerine göre incelenmiştir. Güvenilirliğin sağlanması açısından iki araştırmacı

ayrı ayrı kitapları bibliyoterapi kriterlerine göre değerlendirmiştir. İki araştırmacının da ortak olarak onayından geçen 17 kitap, içerik analizine alınmak üzere seçilmiştir. Böylece araştırmacının çalışma grubu oluşturulmuştur. Bibliyoterapi kitap kriterlerini karşılayan 17 kitabın künyesine Ek 1.'de yer verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Belirlenen tüm ölçütleri karşılayan 17 resimli hikâye kitabına sırayla K1, K2...K17 gibi kodlar verilmiştir. Kitaplar bibliyoterapi unsurları göz önünde tutularak araştırmacılar tarafından okunmuş ve incelenerek bibliyoterapik temalar doğrultusunda tekrarlayan kodlar ile kategoriler oluşturulmuştur. Araştırmacılar arasında görüş birliğine varılan kategori ve kodlar aracılığıyla kitapların içerik analizi yapılmıştır. Nitel araştırmalarda verilerin analizi, verilerin karakteristik tekrarlarını belirleme yoluyla yapılmaktadır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, tekrarlayan kalıplar veya verilerin desteklediği temalardır (Merriam, 2013). Bu araştırmada verilerin analiz edilebilmesi için araştırmacılar tarafından bibliyoterapi ile ilgili alan yazın incelenmiş alan yazında özdeşim, katarsis, içgörü ve genelleme olarak ifade edilen bibliyoterapi sağaltım aşamaları, tema olarak ele alınmıştır. Ardından doküman analizi yöntemiyle elde edilen veriler cümle bazında söz konusu temaların altında gösterilmiştir. Birbiriyle ilişkili kodlar belirli temalar altında bir araya getirilerek düzenlenmiş ve yorumlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Nitel araştırmalardaki geçerlilik ve güvenilirlik kriterleri; üçgenleme, katılımcı teyidi, uzman görüşü, alanda uzun süre kalma ve zengin betimleme olarak ifade edilmektedir (Glesne, 2013; Merriam, 2013). Bu araştırmada geçerlik ve güvenirliliğin sağlanması amacıyla, uzman görüşü ve zengin betimleme kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma grubuna dahil edilecek kitap kriterlerinin belirlenmesi sürecinde uzman görüşlerinden faydalanılması, iki farklı uzman olarak araştırmacıların birbirlerinden bağımsız içerik analizi yapması ile uzman görüşü kriterleri sağlanmıştır. Ayrıca güvenilirlik için verilerin analizinde kodlama kontrolünün yapılabilmesi ve araştırmacılar arası kodlama uyumunun yeterli olup olmadığına ulaşılması amacıyla veriler iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. İki araştırmacı arası uyum “güvenirlik= (görüş birliği sayısı) / (toplam görüş birliği + görüş ayrılığı sayısı)” formülü (Miles ve Huberman, 2019) ile %90 olarak bulunmuştur. Miles ve Huberman (2019) ve Patton'a (2014) göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir. Araştırma sürecinin ayrıntılı olarak açıklanması ve araştırma sonucunda elde edilen bulguların dokümanlardan alıntılar verilerek sunulmasıyla da zengin betimleme kriterleri karşılanmıştır.

BULGULAR

Bibliyoterapinin kardeşe uyum sorunu yaşayan çocuğa yardım etmesi amaçlandığından kullanılacak kitaplarda öne çıkan özellikler, çocukla hikâye kitabındaki kahramanın benzer duygular ve sorunlar yaşaması ve bu sorunların çözüldüğünü görmesi, bu sorunların bir çözümünün olduğunu fark etmesi ve kendi duygusunun başkalarında da olabileceğini fark ederek kendini yalnız hissetmemesidir. Söz konusu bu özellikler bibliyoterapinin literatürde tanımlanmış aşamaları ile örtüşmektedir. Özdeşim, katarsis, içgörü ve genelleme olarak ifade edilen bu aşamalar, kardeş kıskançlığı konusunda bibliyoterapi için gerekli kriterlerden geçen kitapların içeriklerinin analizinde tema olarak ele alınmıştır. Bu temalar altında yer alan içeriğin kodları ve kategorileri belirlenmiş ve bu bölümde sunulmuştur. Çalışma grubundaki kitaplar numaralandırılmış ve birinci kitap (K1), ikinci kitap (K2) gibi kodlamalar yapılmıştır. Ek 1.'de yer alan kitap listesinde hangi kitabın hangi koda sahip olduğu görülebilmektedir. Bu bölümde kategorilere ilişkin kitap cümlelerine, doğrudan alıntılarla yer verilmiştir.

Tema 1: Özdeşim

Özdeşim bibliyoterapinin ilk aşamasıdır. Bibliyoterapi amacı ile okunan kitabın kahramanı ile okuyucu arasında özdeşimin sağlandığı, sorunun kendisine özgü olmadığını gördüğü aşamadır.

Tablo 2. Özdeşim Temasına İlişkin Kategori ve Kodlar

	Kategori 1	Kategori 2	Kategori 3	Kategori 4
	Ailede Hissedilen farklılıklar	Kardeş beklendiğinin çocuğa ilanı	Bebeğin aileye katılma süreci	Var olan kardeşle yaşanan ilişki
Kod 1	Annedeki fiziksel farklılıklar	Anne ve babanın haber vermesi	Çocuğa refakat edecek kişinin çağırılması	Olumlu ilişki
Kod 2	Ebeveynin davranışlarındaki farklılıklar	Ailedeki farklılığın sebebinin irdelenmesi	Doğum haberinin beklenmesi/alınması	Olumsuz İlişki

Tablo 2.'de özdeşim temasına ait kategori ve kodlar yer almaktadır. Hikâyelerde yer alan ailede hissedilen farklılıklar, kardeş beklendiğinin çocuğa ilanı, bebeğin aileye katılma süreci veya var olan kardeşle yaşanan ilişki türü kategorileri oluşturmaktadır. Kategori 1'de yer alan kodlara göre hikâyelerde annenin karnı, kilosunu, hareketleri, uykusu gibi değişikliklerin kahraman tarafından fark edildiği (f=8; K1, K2, K3, K4, K5, K7, K9, K12) veya anne babanın doktora gitmesi, ultrason görüntülerini incelemesi (f=3; K3, K7, K9), kendi aralarında konuşmaları (f=2; K5, K9) gibi değişikliklerin yaşandığı görülmektedir.

Ailede hissedilen farklılıklar kategorisinde annedeki fiziksel farklılıklar “*Ailemizde değişen bir şeyler var. Annemin kocaman, balon gibi bir karnı var artık. Daha çok uyumaya ve yavaş hareket etmeye başladı. Beni artık kucağına alamıyor.*” (K9) şeklinde ifade edilirken, ebeveyn davranışlarındaki farklılıklar; “*Cemile son*

günlerde, annesiyle babasında bir gariplik olduğunu seziyordu. Aralarında fısıf fısıf konuşup güllüşüyorlardı.” (K5)
Cümleleriyle ifade edilmiştir

Kategori 2’de kardeşin çocuğa ilanı ile ilgili değişen kodlar yer almaktadır. Hikâye kitaplarında kahraman ailede yaşanan değişiklikleri fark ettikten sonra anne babanın birlikte (f= 5; K1, K4, K5, K9, K11) veya yalnızca annenin (f=3; K2, K7, K12) kahramana bir kardeşi olacağını ilan ettikleri görülmektedir.

Kahramana bir kardeşinin olacağı haberini anne ve baba birlikte; *“Senin bir kardeşin olacak ve karnımda büyüyen bebeğimizi yakında doğacak” (K1)* şeklinde verirlerken, K7’de kahramana bir kardeşinin olacağı haberi yalnızca anne tarafından; *“Bak, Mert, bu şuan içimde büyüyen kardeşinin resmi. Kardeşin iki ay sonra doğacak ve bizimle olacak.”* cümleleriyle ifade edilmiştir.

Kategori 3’te kardeşin doğum sürecini anlatan hikayelerde çocuğun yanına büyükanne, hala, teyze, dede gibi (f=5; K1, K2, K7, K9, K11) refakatçi çağırıldığı görülürken doğum haberinin telefonla veya hastaneye gidilerek alındığı da görülmektedir.

Doğum sürecinde kahramana refakat edilmesi ve haberin telefonla gelmesi; *“Tali’nin babası anne taşıması hastaneye götürdü. Tali dedesiyle birlikte evde bekliyordu. Kardeşinin doğum haberi gelince dedesiyle hastaneye gittiler.” (K11)* Cümleleriyle ifade edilmiştir.

Özdeşim temasında kardeşin doğumu veya annenin hamilelik sürecini değil, var olan kardeşlerle ilişkiyi ele alan hikayelerde ise kardeşle yaşanan ilişkinin olumlu (f=; K14, K15, K16, K17) veya olumsuz (f=3; K13, K14, K15) yanlarını okuyucuya aktardıkları görülmektedir.

Kardeşle ilişkinin olumsuz yanları kahraman tarafından; *“Benim oyuncaklarımla oynuyor, benim salıncağımda sallanıyor ve benim kitaplarımı okuyor! Kıyruğumu çekiyor, arkadaşlarımla konuşuyor ve gittiğim her yere peşimden geliyor” (K13)* cümleleriyle ifade edilmiştir.

Tema 2: Katarsis

Bibliyoterapinin ikinci aşaması olan katarsiste duyguların ortaya çıkması sözel veya sözel olmayan şekilde bireyin duygularının ifade edilmesi ve ardından bu duygulardan arınması yer almaktadır. Bu sebeple birinci tema olan özdeşimde okuyucunun kahramanla ortak sorunlarının olduğunu fark ettikten sonra ortaya çıkan duyguların ifade bulduğu durumlar bu aşamada yer almaktadır. Katarsis temasında bebek haberinden sonra, bebek geldikten sonra ve kardeşle yaşanan ilişkide çocuğun duygusu kategorileri bulunmaktadır.

Tablo 3. Katarsis Temasına İlişkin Kategori ve kodlar

	Kategori 1	Kategori 2	Kategori 3
	Bebek haberinden sonra çocuğun duygusu	Bebek geldikten sonra çocuğun duygusu	Kardeşle ilişkide çocuğun duygusu
Kod 1	Olumlu Duygu (Merak, heyecan, sabırsızlık)	Olumsuz Duygu (Üzülmeye/Kızma)	Kardeşle yaşamın zorlukları
Kod 2	Ebeveynin sevgi- ilgisinin azalacağından endişe	Olumlu Duygu (Mutlu, gururlu, heyecanlı)	Kardeşle yaşamın olumlu yanları
Kod 3	Bebekli hayatın zorluklarından endişe	Ebeveynin sevgi- ilgisinin azalacağından endişe	Ebeveynin sevgi- ilgisinin azalacağından endişe
Kod 4	-	Kardeşin doğmamış olmasını dileme	-
Kod 5	-	Büyümesi için sabırsızlanma	-
Kod 6	-	Bebeğin yaptıkları/yapamadıklarından yakınma	-
Kod 7	-	İlginin kardeşte olmasından rahatsız olma	-

Kategori 1’de kahramana bir kardeşinin olacağını haber verilmesinden sonra çocuğun duygularına yönelik kodlar yer almaktadır. Bu kodlar; merak, heyecan, sabırsızlık gibi olumlu duygu olarak ifade edilebilecek duygular (f=5; K2, K3, K7, K9, K11) olduğu gibi, ebeveynin sevgi- ilgisinin azalacağına duyulan endişe (f=4; K2, K7, K9, K12) ya da bebek geldikten sonraki zorluklarla ilgili duyulan endişe (f=6; K3, K4, K5, K7, K9, K12) olmaktadır.

Bir kardeşi olacağını öğrendikten sonra ebeveynin sevgi- ilgisinin azalacağı ve bebek geldikten sonraki zorluklarla ilgili duyulan endişe “*Peki nasıl beni eskisi gibi seveceksin? Peki benimle oyun oynamaya vakit bulabilecek misin? Birbirimize eskisi gibi sarılabilecek miyiz?*” (K12) gibi sorularla ve “*Oyuncaklarımı kırarak, defterlerimi yırtarak, en önemlisi de annemle babamın sevgisini benimle paylaşacak olan bir kardeş?*” (K7) cümleleriyle dile getirilmiştir.

Kategori 2’de hikayelerde yeni doğacak kardeş bekleyen çocukların bebek doğduktan sonraki duygularının kodlarına bakıldığında kahramanların mutlu, gururlu, sevgi dolu, heyecanlı gibi olumlu duygulara sahip olduğu (f=8; K1, K2, K5, K6, K7, K9, K11, K12), ebeveynin sevgi- ilgisinin azalacağından endişe ettiği (f=4; K1, K3, K8, K11), kardeşin doğmamış olmasını dilediği (f=3; K3, K8, K11), bebeğin bir an evvel büyümesi için sabırsızlandığı (f=1; K5), bebeğin altına yapma, ağlama, uyuma vb. gibi yaptıkları ya da kahramanın kendisi gibi konuşamaması, oynayamaması, yürüyememesi vb. gibi yapamadıklarından yakındığı (f=1; K8), çevredeki ilginin kardeşinde olmasından rahatsız olduğu (f=3; K8, K10, K11) görülmektedir.

Doğum haberinden sonra kahramanların yaşadığı olumlu duygular kahraman tarafından “*Babam beni kardeşimle tanıştırdı çok heyecanlandım.*” (K9) ve “*Elif dikkatli şekilde parmağıyla kardeşinin eline dokundu. Kardeşi parmaklarını oynattı. Elif kardeşini sevmiştir.*” (K2) şeklinde ifade edilmiştir.

Bebek doğduktan sonra ebeveynin sevgi-ilgisinin azalacağından duyulan endişe; *“Acaba annem ve babam beni eskisi gibi sevmiyorlar mı? Artık hep kardeşimle ilgilenecekler ve benimle oynamayacaklar.”* (K1) Cümleleriyle dile getirmiştir

Bebeğin bir an evvel büyümesi için sabırsızlanma *“Kardeşim ne zaman yürümeye başlayacak, babacığım?”* (K5) Sorusuyla dile getirilmiştir. Kardeşin doğmamış olmasını dileme ise, *“Delirtiyor beni. Onu karnından keşke çıkarmasaydın anneciğim, daha iyi olurdu”;* (K8) ve *“Keşke bu bebek biç olmasaydı.”* (K11) Şeklinde ifade edilmiştir.

Çevredeki ilginin kardeşinde olmasından duyulan rahatsızlık; *“Evdeki herkes Lali’yle ilgileniyordu. Her gelen misafir, Lali’ye hediye getiriyordu. Hem artık annesi de Tali’yle çok oynayamıyordu. Tali üzgündü.”* (K11) şeklinde ifade edilmiştir.

Kardeşin yapamadıklarından yakınma, *“Bu kardeş pek de bir şeye benzemiyor. Yüzünü ekşitiyor, konuşamıyor, sadece inga diyor! Şut atamıyor, kucaklardan inmiyor, anne ve babama yapışık, kendi başına olmayı beceremiyor.”* (K8) Cümleleriyle dile getirilmiştir.

Aileye yeni bir bebeğin katılmadığı zaten var olan kardeşle ilgili hikayenin ele alındığı kitaplarda ise, katarsis temasındaki kategorilere bakıldığında, bebeğin altına yapma, ağlama, uyuma ya da kahramanın kendisi gibi konuşamama, oynayamama, yürüyememesi, oyuncaklarını, kitaplarını alması vb. gibi kardeşle yaşamın zorluklarını (f=3; K15, K13, K14) ya da birlikte vakit geçirme, ona bir şeyler öğretme ya da ondan öğrenme, sevimli olması gibi kardeşle yaşamın olumlu yanlarını (f=3; K14, K15, K16) veya ebeveynin sevgisinin biteceğinden veya kahramanın kardeşini daha fazla sevdiğine yönelik taşıdığı endişeyi (f=3; K13, K17, K16) içeren kodlar olduğu görülmektedir.

Kardeşle yaşamın zorlukları, *“Resim yapamıyor, şarkı söyleyemiyor, ismini yazamıyor ama ortalığı dağıtabiliyor! Yemekleri fırlatabiliyor! Çok erken uyanıyor. Beni de uyutmuyor. Oyuncaklarını karabiliyor.”* (K15) şeklinde ifade edilmiştir.

Tema 3: İçgörü ve Bütünleşme

Bibliyoterapinin üçüncü aşaması olan içgörü ve bütünleşme, okuyucu tarafında sorunların çözüldüğünün görüldüğü ve sorunların sabit kalmadığının anlaşıldığı aşamadır. Bu sebeple incelenen kitaplarda sorunların çözüldüğü aşamalar bu temada incelenmiştir.

Tablo 4. İçgörü ve Bütünleşme Temasına İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori 1	Kategori 2	Kategori 3
Çocuğu bebeğe hazırlamak için yetişkin tavrı	Çocuğun bebekten sonraki duyguları karşısında yetişkin tavrı	Çocuktaki değişim

Kod 1	Birlikte eşya alışverişi/ oda hazırlama	Çocuk ile aktivite yapma	Endişeden kurtulma
Kod 2	Bebeğe hazırlayıcı aktivite yapma	Yardım etmesini takdir etme	Sevildiğine inanma
Kod 3	Çocuğun eski kıyafet ve eşyalarını bebek için ayırma	Bebekle ilgili açıklama yapma	Kardeşle ilgili gelecek planı yapma
Kod 4	Çocuğa kardeş adına hediye verme	Çocuğa olumlu duygu ifadesi	Kardeşle yaşamın olumlu yanlarını görme
Kod 5	Çocuğun bebekliğine dair anıları anlatma	Çocuğun bebekliğine dair anıları anlatma	-
Kod 6	Ebeveynin sevgisine garanti vermesi	Teselli etme/ metaforlar kullanma	-

İçgörü ve bütünleşme temasında çocuğun kardeş haberini aldıktan sonra ebeveyn tarafından bebeğe hazırlanması kategorisindeki kodlar incelendiğinde; birlikte eşya alışverişi/ oda hazırlama (f=5; K1, K2, K3, K9, K11), bebek ile ilgili kitap okuma, oyun oynama, canlandırma ve sorularını cevaplama (f=3; K2, K9, K12), çocuğun eski kıyafet ve eşyalarını bebek için birlikte ayırma (f=2; K2, K9), çocuğa kardeş adına hediye verme (f=2; K7, K9), çocuğun kendi bebekliğine dair anıları anlatma (f=1; K11) kodlarının yer aldığı görülmektedir.

Aynı temada yer alan çocuğun bebek doğduktan sonraki duyguları karşısında yetişkin tavrı kategorisine bakıldığında, ebeveynin çocuk ile oyun oynama kitap okuma, yemeğe gitme gibi aktiviteler yaptığı (f=4; K1, K5, K9, K11), kardeşe bakım veren ebeveyne yardım eden çocuğu takdir etme (f=2; K3, K11), çocuğa bebeğin küçük olduğu için annesine daha fazla ihtiyaç duyduğu, anne babanın yanında yattığı veya süt emdiği gibi konulara dair bebekle ilgili açıklama yapma (f=3; K5, K9, K11), çocuğa karşı onu sevdiğine, onunla gurur duyduğuna dair olumlu duygu ifadesinde bulunma (f=3; K7, K9, K11), çocuğun bebekliğine dair videolarını fotoğraflarını birlikte inceleme ve bebekliğine dair anıları anlatma (f=3; K8, K9, K11) ve çocuğun üzülmemesi, her zaman onu sevecekleri konusunda annesine, dede veya ebeveyn gibi bir yetişkin tarafından teselli edilmesi (f=5; K1, K5, K8, K11, K9) veya “şişirildikçe büyüyen bir balon”, “ışığını güneşten alan yıldızlar” gibi metaforlar kullanarak annesinin sevgisinin bitmeyeceğinin anlatılması (f=3; K13, K16, K17) gibi kodlar olduğu görülmektedir.

Kategori 2’de yer alan çocuğa olumlu duygu ifadesine ilişkin “Annemle babam beni hala çok seviyor. Çok iyi bir ağabey oldun, Mert. Seninle gurur duyuyoruz, diyorlar.” (K7) ifadesi örnek verilebilirken, bebeğin doğumundan sonra çocukla özel zaman geçirilmesi; “O akşam, babası Cemileyi çok şık bir restorana götürdü. Küçük Murat’ın doğumunu kutlayacaklardı.” (K5) şeklinde aktarılmıştır. Çocuğun yardımını takdir etme “Tali bez değiştiren annesine yardım etti. Annesi: senin gibi yardımsever bir oğlum olduğun için gurur duyuyorum dedi.” (K11) şeklinde ifade edilmiştir.

Annenin sevgisinin hiç bitmeyeceğine yönelik “Bir balon gibidir oysa benim yüreğim. Nasıl büyüyorsa balon, içine hava üfledikçe; benim kalbimde büyüyor, daha çok sevdiğim.” (K16) Metaforu ile aktarılmıştır.

İçgörü ve bütünleşme temasında, hikayelerin sonlarında yer alan, sorun çözüldükten sonra kahramanda meydana gelen duygu ve davranış değişiklikleri çocuktaki değişim kategorisi altında ele alınmıştır. Bu kategorideki kodlar ise, çocuğun kardeşe ve sevilmeyeceğiyle ilgili endişelerinin yersiz olduğunu anlaması (f=5; K1, K3, K4, K16, K17), çocuğun ailesi tarafından sevildiğinden emin olması (f=7; K1, K3, K7, K9, K13, K16, K17), kardeşiyle büyüdüğü zaman neler yapacağını, ona neler öğreteceğini planlamaya başlaması (f=4; K1, K5, K9, K10) ve kardeşin hayatlarına getirdiği olumlu yönlere odaklanması, bunları fark etmesi (f=7; K2, K7, K8, K10, K11, K14, K15) kodları olduğu görülmektedir.

Kahramanın anne-babasının sevgisinden emin olması *“Böylelikle dünyanın en muhteşem yavru ayıları, mutluluk ve huzur dolu bir uykuya daldı. Çünkü muhteşem bir cevap almışlardı”* (K17), *“Liya anladı sonunda anne babasının kalbinde her ikisi için de sonsuz sevgi var.”* (K3) Cümleleriyle ifade edilmiştir.

Kardeşe ilgili yapılan gelecek planlarına, *“Çabuk büyü tamam mı? Sana bir sürü oyun öğreteceğim.”* (K1) Kardeşe yaşamın olumlu yönlerini fark etmeye ise, *“Bu kardeşimle çok sıcak ve özel bir an. Güllüyoruz, güllüyoruz, güllüyoruz ve onu seviyorum.”* (K15) ifadeleri örnek teşkil etmektedir.

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bibliyoterapi, her gelişim düzeyinde farklı biçimlerde ve farklı gereksinimleri karşılayabilmek amacıyla kullanılabilir. Özellikle okul öncesi dönem çocuklarda, kendini ifade etme ve dil yeteneği gelişim sürecinde olduğundan, bibliyoterapi çocukların duygularını kitaplardaki karakterlerle özdeşleştirerek aktarmasına yardımcı olmaktadır (Van Lankveld, 1998). Bibliyoterapi günlük ve sıradan sorunların çözümünde kullanılabildiği gibi, daha yoğun ve karmaşık duygusal sorunların ele alındığı psikolojik yardım süreci içerisinde de kullanılabilir (Öner, 2007). Örneğin anne babası boşanmış ya da çok sevdiği bir yakını vefat etmiş olan bir çocuk, yaşamış olduğu zorlukların üstesinden kitaplar aracılığıyla gelebilmektedir.

Bibliyoterapi için kitap seçimi önemli bir aşamadır ve titizlik gerektirmektedir. Kramer, Noorman ve Brockman (1999) çocukların kardeş ilişkilerinin nasıl olabileceğine ilişkin anlayışlarının kısmen okudukları kitaplardan etkilenebileceğini öne sürdüğü çalışmasında, çocuk kitaplarında kardeş ilişkilerinin olumlu ve olumsuz boyutlarının ne derece tasvir edildiğini incelemiş ve kitaplarda anne babaların kardeş ilişkilerine nasıl tepki verdiklerini araştırmışlardır. Sonuç olarak çocuk kitaplarının genellikle sıcak ve katılımcı ilişki tasvir etmesine rağmen, nadiren kardeşler arasında çatışma yönetimi veya ilişki faaliyetlerinden bahsettiklerini ortaya koymuşlardır. Kitaplarda ebeveynler ağırlıklı olarak problem çözmeyi teşvik edebilecek teknikler yerine kontrol yöntemlerini kullanarak çocukların çatışmalarına yanıt veren olarak betimlenmiştir. Ayrıca, ortanca çocukların, çocuk

edebiyatında yetersiz temsil edildiğini ve eğitimcilerin çocukların kardeş ilişkilerini güçlendirmeye yardımcı olmak için kitapları kullanabileceklerini belirtmişlerdir.

Işıtan (2015), Türkiye’de okul öncesi çocuklar için özel amaçla yazılmış kitapları incelemiş, çocuk kitaplarını zor temalar (sorun davranışlar), değerler/karakter/ahlak eğitimi, sosyal beceri ve toplumsal yaşama uyum eğitimi, özel gereksinimli olma temasını işleyen kitaplar, dinsel temalarla karakter/değer/ahlak eğitimini içeren kitaplar olarak sınıflandırmıştır. Bu kitaplarda en fazla “Zor temalar (sorun davranışlar)” alt temasının ele alındığını ifade etmiştir. Özel amaçla yazılmış kitapların çocukların gelişimlerine uygun olup olmadıklarının alan uzmanları tarafından incelenmesi ve bu tür kitapların sayıca artması gerektiğini belirtmiştir.

Araştırma kapsamında amaçlı örneklem kriterlerine uyan 44 kitap incelendiğinde 17’sinin bibliyoterapi için uygun olduğu görülmüştür. Konu hakkında yazılmış kitapların yarısından daha azının (%38,63) uygun olması Kramer ve arkadaşlarının (1999) ve Işıtan’ın (2015) bu tür kitapların sayıca artması gerektiği ifade ve önerileriyle paralellik göstermektedir.

Bibliyoterapi için uygun olduğuna karar verilen kitaplar, bibliyoterapinin aşamalarına ait temalar altında incelenmiştir. Kişinin kendi yaşadığı sorunu, okuduğu kitaptaki kahramanın sorunuyla özdeşleştirerek olayı içselleştirmesi, farklı bakış açılarına ulaşması ve çözümle ilgili farkındalık kazanması için kullanılan bibliyoterapide ilk aşama, okuyucunun öyküdeki kahramanla özdeşim kurmasıdır (Karagöz, 2015; Karagül, 2018; Öner, 2007). Bu araştırmada özdeşim temasında ailede hissedilen farklılıklar, kardeş beklendiğinin çocuğa ilanı, bebeğin aileye katılma süreci veya var olan kardeşle yaşanan ilişki türü kategorileri oluşturulmuştur. Temaya ait kategorilere bakıldığında hikayelerde annenin karnı, kilosunu, hareketleri, uykusu gibi değişikliklerin kahraman tarafından fark edildiği veya anne babanın doktora gitmesi, ultrason görüntülerini incelemesi, kendi aralarında fısıldaşması gibi değişiklikler yaşanmaktadır. Kahraman ailede yaşanan değişiklikleri fark ettikten sonra anne babanın birlikte veya yalnızca annenin kahramana bir kardeşi olacağını ilan ettikleri görülmektedir. Kardeşin doğum sürecini anlatan hikayelerde çocuğun yanına büyükanne, hala, teyze, dede gibi refakatçi çağırıldığı görülürken doğum haberinin telefonla veya hastaneye gidilerek alındığı da görülmektedir. Özdeşim temasında kardeşin doğumu veya annenin hamilelik sürecini ele almak yerine var olan kardeşlerle ilişkiyi ele alan hikayelerde ise, kardeşle yaşanan ilişkinin olumlu veya olumsuz yanlarından söz ettikleri görülmektedir.

Kitapların özdeşim temalarında okuyucuya verilen mesaj, kardeş kıskançlığı konusunda yazılmış literatürle kıyaslandığında çocuğun bu süreçle baş etmesi için uygun içerikler sunulduğu söylenebilir. Konuların bu şekilde ele alınmış olması çocuğun kıskançlık, öfke vb. duyguları veya anlaşmazlıkları sadece kendisinin yaşamadığını yeni bir kardeşi olacak ya da olan çocukların da benzer durumlar

yaşadıklarını görmesine yardımcı olmaktadır. Bu durum çocuğun kahramanla özdeşim kurmasını kolaylaştırmaktadır. Bir kardeşi olacağını öğrendiğinde çocuklar genellikle bu belirsiz durum karşısında karmaşık duygular yaşayabilirler. Kendisi varken ailede ikinci bir çocuğa neden gerek duyulduğunu anlamlandıramayabilirler. Kendilerinin eskisi kadar sevilip seilmeyeceğine dair zihinlerinde soru işareti oluşabilir (Solter, 1989/2020; Yörükoğlu, 2011). Yeni bebek, çocuğun benmerkezci doğası gereği kendi varlığına tehdit olarak algılanabilir. Çocuklar özellikle “Ben ne olacağım?” kaygısını yaşayabilirler. Araştırmada ele alınan kitaplarda haberi olumlu karşılayan kahramanlar olsa da büyük çoğunluğun olumsuz karşıladığı görülmektedir.

Bibliyoterapi yöntemiyle çocuklar, kitaplarda kendi sorunlarına benzer sorunlar yaşayan çocuklar olduğunu ve yalnız olmadıklarını görür, benzer sorunu yaşayan kahramanla özdeşim kurarak olaylara farklı açılardan bakabilir ve çözümle ilgili farkındalık kazanırlar (Dilidüzgün, 2003; Karagöz, 2015; Öncü, 2012; Wolpov ve Askow, 2001;). Gladding ve Gladding (1991) kişinin, okuduğu materyaldeki karakter ile özdeşim kurması sayesinde işlevsel olmayan baş etme yollarını fark edip, yeni baş etme yollarını keşfedebileceğini ifade etmektedir. Bu evre başarıldığı zaman, yani okuyucu öykü kahramanı ile özdeşim kurabildiği ve kendi sorunuyla ilgili bir yansıtma yapabildiği zaman yavaş yavaş duygularını ortaya koyarak bibliyoterapinin ikinci evresi olan duygulardan arınma evresine hazırlanmaktadır (Öner, 2007).

İkinci evre olan katarsis kişinin kendi duyguları ile yüzleşmeye başladığı, duygularını keşfettiği ve açığa çıkarmaya hazırlandığı aşamadır (Sevinç, 2019). Bu evrede artık okur hazır olduğunda duygular ortaya çıkarılarak bireyin duygularını fark edip, duygularından arınarak (katarsis) belirli bir rahatlanma yaşamasına yardımcı olunmalıdır. Hikâye kitaplarında katarsis temasına ait kategoriler kahramana bir kardeşinin olacağını haber verilmesinden sonra çocuğun merak, heyecan, sabırsızlık gibi olumlu duyguları ve ebeveynin sevgi, ilgisinin azalacağına duyulan endişe ya da bebek geldikten sonraki zorluklarla ilgili duyulan endişe gibi olumsuz duygularını içermektedir. Hikayelerin bazılarında yeni doğacak kardeşini bekleyen çocukların bebek doğduktan sonra mutlu, gururlu, sevgi dolu gibi olumlu duygulara sahip olduğu ve bazılarında ise ebeveynin sevgi-ilgisinin azalacağından endişe ettiği, kardeşin doğmamış olmasını dilediği, bebeğin bir an evvel büyümesi için sabırsızlandığı, bebeğin altına yapma, ağlama, uyuma vb. gibi yaptıkları ya da kahramanın kendisi gibi konuşamaması, oynayamaması, yürüyememesi vb. gibi yapamadıklarından yakındığı görülmektedir. Tüm bunlar okuyucunun duyguları ile yüzleştiği katarsis aşamasına uygunluk göstermektedir.

Aileye yeni bir bebeğin katılmadığı ve zaten var olan kardeşle ilgili hikayenin ele alındığı kitaplarda katarsis teması, bebeğin altına yapma, ağlama, uyuma ya da kahramanın kendisi gibi konuşamama,

oynayamama, yürüyememesi, oyuncaklarını, kitaplarını alması vb. gibi kardeşle yaşamın zorluklarını ya da birlikte oyunlar oynama, ona bir şeyler öğretme ya da ondan öğrenme, sevimli olması gibi kardeşle yaşamın olumlu yanlarını veya ebeveynin sevgisinin biteceğine veya kardeşin daha fazla sevildiğine yönelik taşıdığı endişeyi içermektedir. Bu anlamda halihazırda kardeşle yaşayan çocukların da duygularıyla yüzleştiği hikayeler bulunmaktadır.

Kardeş ilişkileri, yardımlaşma, paylaşma, öğretme, oynama gibi olumlu yönleri içerdiği gibi anlaşmazlık kıskançlık kavga etme gibi olumsuz yönleri de içerir (Aydın, 2015). Okuyucu duygularıyla yaşadığı bu yüzleşmeyi bazen sözel olarak ifade edebilir; bazen de kendi içinde yaşayabilir. Bu evre, bibliyoterapiyi normal okuma sürecinden farklı kılar. Hem öykü kahramanının hem de bireyin kendi duygularını tanımaya başlayıp adlandırmasıyla birey unuttuğu, bastırıldığı, tanıyamadığı, bir ad veremediği birçok duyguyu yakalamaya, yaşamaya ve anlamaya başlar. Duyguların ortaya çıkarılması ve arınma evresinde, bireyin öykü kahramanının hangi kişilik özellikleriyle özdeşim kurduğu ve bununla ilgili duygularının neler olduğu da ele alınmalıdır. Hikâye okunan çocuk öykü kahramanının sorunu ve onun soruna bakış açısı ile kendi sorununu ele alış biçimini karşılaştırarak bunlara eşlik eden duyguları tanımaya çalışır (Öner, 2007). Bu aşamanın sonunda söz konusu problemin çözüm yolları temelinde düşünme safhası başlar (Karagöz, 2015).

Bibliyoterapinin son evresi ise bireyin bir iç görü kazanabilmesi ve kendi içerisinde bir bütünlük sağlayabilmesidir (Öner, 2007). Bu evrede kişinin kendini daha iyi tanınması ve etkili bir şekilde dışa vurması amaçlanır (Sevinç, 2019). Bireyin kendi özelliklerine, yaşadıklarına, sorunlarına ilişkin bir iç görü kazanarak kendi içinde bir bütünlüğe ulaşabilmesi ile tamamlanır. İç görü kazanan birey, kendi yeteneklerini kullanarak öykü kahramanından farklı, kendine uygun yeni çözüm seçenekleri üretmeye başlar. Kendini algılayışı değişir ve farkında olmadığı yönlerini tanır. Böylece öykü işlevini tamamlamış ve bireyin kendi öyküsünü yeniden oluşturmasına katkıda bulunmuş olur (Öncü, 2012).

Hikayelerin iç görü ve bütünleşme temasına ait bulgularda, çocuğun kardeş haberini aldıktan sonra ebeveyn tarafından bebeğe hazırlanması amacıyla birlikte eşya alışverişi/ oda hazırlama, bebek ile ilgili kitap okuma, oyun oynama, canlandırma ve sorularını cevaplama çocuğun eski kıyafet ve eşyalarını bebek için birlikte ayırma, çocuğa kardeş adına hediye verme, çocuğun kendi bebekliğine dair anıları anlatma gibi eylemler yapıldığı görülmektedir. Çocukları yeni doğacak kardeşe hazırlarken çocuğun yaşına göre kitaplarla, resimlerle, oyuncak bebeklerle oynayarak ya da yalnızca beklenen olay hakkında konuşularak yapılabilmektedir (Solter, 1989/2020). Bununla birlikte kardeş için yapılan hazırlıklarda çocuğun fikrinin alınması, bebeğin odasının hazırlanmasında yapabileceği basit görevler verilmesi çocuğun kardeş fikrini benimsemesini kolaylaştırmaktadır (Karp, 1998/2006; Yavuz, 2016).

Aynı temada yer alan, çocuğun bebek doğduktan sonraki duyguları karşısında yetişkin tavırlarına bakıldığında, ebeveynin çocuk ile oyun oynama kitap okuma, yemeğe gitme gibi aktiviteler yaptığı görülmektedir. Kardeşe bakım veren, ebeveyne yardım eden çocuğu takdir etme, çocuğa bebeğin küçük olduğu için annesine daha fazla ihtiyaç duyduğu, anne babanın yanında yattığı veya süt emdiği gibi konulara dair bebekle ilgili açıklama yapma, çocuğa karşı onu sevdiğine, onunla gurur duyduğuna dair olumlu duygu ifadesinde bulunma, çocuğun bebekliğine dair videolarını fotoğraflarını birlikte inceleme ve bebekliğine dair anıları anlatma, ve çocuğun üzülmemesi, her zaman onu sevecekleri konusunda anneanne, dede veya ebeveyn gibi bir yetişkin tarafından teselli edilmesi veya “şişirildikçe büyüyen bir balon”, “ışığını güneşten alan yıldızlar” gibi metaforlar kullanarak annesinin sevgisinin bitmeyeceğinin anlatıldığı görülmektedir.

İç görü ve bütünleşme temasında, hikayelerin sonlarında yer alan, sorun çözüldükten sonra kahramanda meydana gelen duygu ve davranış değişiklikleri çocuktaki değişim kategorisi altında ele alınmıştır. Bu kategoride ise, çocuğun kardeşe ve sevmeyeceğiyle ilgili endişelerinin yersiz olduğunu anladığı, çocuğun ailesi tarafından sevildiğinden emin olduğu, kardeşiyle büyüdüğü zaman neler yapacağını, ona neler öğreteceğini planlamaya başladığı ve kardeşin hayatlarına getirdiği olumlu yönler odaklanarak bunları fark ettiği görülmektedir. Bu anlamda okuyucunun içinde bulunduğu sorun duruma kahramanlar tarafından çeşitli çözümler bulunduğu görülecek ve okuyucu hikayedeki sorunun çözülmesiyle rahatlamış olacaktır. Bu şekilde iç görü kazanan çocuklar kitabı okuyan kişinin yönlendirmeleriyle birlikte kendi yeteneklerini kullanarak öykü kahramanından farklı, kendine uygun yeni çözüm seçenekleri üretebileceklerdir.

Alan yazında doğrudan kardeşe uyumda bibliyoterapi kullanımı ile ilgili sınırlı sayıda araştırmanın yanı sıra (Devries ve Sunden, 2019; Kramer vd., 1999;) sosyal duygusal sorunların üstesinden bibliyoterapi yardımı ile gelinebileceğine yönelik araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmalara göre, bibliyoterapi yöntemi arkadaş edinme güçlüğü çeken çocuklara yardım edebileceği gibi (Turan, 2005); bu yöntem çocukların özgüven ve kişiler arası problem çözme becerilerini desteklemek (Forgan, 2002; Uyar, 2020), öz saygı düzeylerini desteklemek (Leana_Taşcılar, 2016) amacıyla da kullanılabilir. Ayrıca, bibliyoterapinin okul öncesi çocuklarda paylaşım ve yardımlaşma davranışını arttırmaya yardımcı olduğu (Shepherd ve Koberstain,1989; Uzmen, 2001), duygusal ve davranışsal bozuklukları olan daha büyük çocukların davranışlarını iyileştirmede (Harper, 2010; Khalik, 2017; Newman, 2015) ve obsesif kompulsif bozukluk yaşayan çocuklarda kompulsif davranışların azaltılmasında (Tolin, 2001) etkili olduğu ortaya konmuştur.

Ayrıca bir yakının kaybı karşısında çocukların duygularını ifade ederek bu durumla başa çıkması (Sevinç, 2019) veya ailede meydana gelen boşanma gibi özel durumlarla (Smith, 2014), travmatik

durumlarla başa çıkabilmesi için öğretmenler tarafından kullanılabilmesi belirtilmektedir (Alat, 2002).

Özetle, bu araştırmada kardeş kıskançlığı veya kardeşe uyum konusunda zorluk yaşamaları durumunda çocuklara bibliyoterapi uygulamasında okunabilecek kitaplar belirlenmiş ve bibliyoterapik unsurlar açısından incelenmiştir. İncelenen kitapların kardeş kıskançlığı yaşayan çocuklara, benzer problemleri yaşayan kahramanlarla özdeşim kurarak hem öykü kahramanının hem de kendi duygularını tanıyabilme, unuttukları ya da bastırdıkları pek çok olumsuz duyguyu anlayabilme ve böylece yaşadıkları problemlerin üstesinden gelme konusunda yardımcı olabileceği sonucuna varılmıştır.

Araştırma sonuçlarına dayanarak, erken çocukluk dönemindeki çocukların öğretmenlerine, sınıflarında uyum ve davranış sorunları yaşayan çocuklara destek olmak amacıyla bibliyoterapi uygulamalarına yer vermeleri önerilebilir. Mevcut araştırmada, içerikleri incelenen kitapları kardeş kıskançlığı sorunu yaşayan çocukların bu sorunun üstesinden gelmelerine yardımcı olmak amacıyla bibliyoterapi uygulamalarında kullanmaları ve araştırmaya dahil edilen kitapların belirlenmesinde yararlanılan “Bibliyoterapi Kitap Değerlendirme Kriterlerini” farklı sorun durumlarında kitap belirlemek için kullanarak faydalanmaları önerilebilir. Konuya dair yapılacak olan ileri araştırmalarda araştırmacılara, söz konusu kitapların etkililiğinin deneysel olarak incelenmesi ve çocuklarda görülen diğer çeşitli davranış ve uyum sorunlarında bibliyoterapi uygulamasında kullanılabilen kitapları belirleyerek incelemeleri önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Alat, K. (2002) Traumatic events and children how early childhood educators can help. *Childhood Education*, 79 (1), 2-8.
- Aydın, B. (2005) *Çocuk ve ergen psikolojisi* (2. Baskı). İstanbul: Atlas Yayın Dağıtım.
- Braaksma, M. A. H., Rijlaarsdam, G., ve van den Bergh, H. (2002) Observational learning and the effects of model-observer similarity. *Journal of Educational Psychology*, 94(2), 405–415.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E. Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (20 Baskı). Ankara: Pegem Akademi
- Cornett, C. E. ve Cornett, C. F. (1980) *Bibliotherapy, the right book at the right time*. Bloomington, IN: Phi Delta Kappa Educational Foundation.
- Creswell, J. R. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (S. B. Demir ve M. Bütün çev.) İstanbul: Siyasal Kitabevi (Orijinal eserin yayın tarihi 2013)
- DeVries, D. ve Sunden, S. (2019) Bibliotherapy with children who have a sibling with a disability. *Journal of Poetry Therapy*, 32 (3), 135-155.
- Dilidüzgün, S. (2003) *Çağdaş çocuk yazını – yazın eğitime atılan ilk adım*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Forgan, J. W. (2002) Using bibliotherapy to teach problem solving. *Intervention in School and Clinic*, 38 (2), 75-82.
- Gladding, S. T. ve Gladding, C. (1991) The ABCs of bibliotherapy for school counselors. *The School Counselor*, 39 (1), 7-13.
- Glesne, C. (2013) *Nitel araştırmaya giriş*. (A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Harper, G. (2001) Enfranchising the child: Picture books, primacy, and discourse. *Style*, 35 (3), 393-409.
- Heath, M. A., Sheen, D., Leavy, D., Young, E. L., ve Money, K. (2005) Bibliotherapy: A resource to facilitate emotional healing and growth. *School Psychology International*, 26, 563-580. DOI:[10.1177/0143034305060792](https://doi.org/10.1177/0143034305060792)
- Işıtan, S. (2015) Özel amaçla yazılmış çocuk kitapları. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(4), 471-492.
- Karagöz, B. (2015) Kendilik değerini koruma bağlamında çocuk edebiyatı eserlerinin kullanımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (40), 486-493.
- Karagül, S. (2018) Çocuk edebiyatı ve bibliyoterapi. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 3 (6), 43-55.
- Karp, H. (2006) *Mahallenin en mutlu yumurcağı* (P. Ersoy Çev.) Yakamoz Yayınları (Orijinal Eserin Yayın Tarihi 1998)

- Khalik, A. S. A. (2017) The effectiveness of bibliotherapy as an intervention on improving aggressive behavior of fifth graders children with emotional and behavioral disorders. *International Journal of Psycho-Educational Sciences*, 6 (2), 30-35.
- Kıral, B. (2020) Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Journal of Social Sciences Institute*, | 15, 170-189. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1156348>
- Koçyiğit, F. (2018) *Üniversite öğrencilerinde algılanan sosyal destek, anne baba tutumları ve yulmazlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.
- Kramer, L., Noorman, S. ve Brockman, R. (1999) Representations of sibling relationships in young children's literature. *Early Childhood Research Quarterly*, 14 (4), 555-574
- Labuschagne, A. (2003) Qualitative research - airy fairy or fundamental?. *The Qualitative Report*, 8(1), 100-103. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2003.1901>
- Leana-Taşçılar, M. Z. (2016) Bibliyoterapi programının üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin öz saygı düzeylerine etkisi. *Balıkesir University the Journal of Social Sciences Institute*, 20 (37), 73-95.
- Merriam, S. B. (2013) *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan Çev). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2019) *Nitel veri analizi* (S. Akbaba Altun ve A. Ersoy Çev). Ankara: Pegem Akademi
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- Newman, K. (2015) *Bibliotherapy as an intervention for aggressive elementary children*. Brigham Young University.
- Öncü, H. (2012) Bibliyoterapi yönteminin okullarda psikolojik danışma ve rehberlik amacıyla kullanılması. *TSA*, 16 (1), 147-170.
- Öner, U. (2007) Bibliyoterapi. *Journal of Arts and Sciences*, 1 (7), 133-150.
- Paktuna Keskin, S. (2012) *Davranışlara söz geçirmek*. (2. Baskı) İstanbul: Boyut yayıncılık
- Pardeck, J. T., ve Pardeck, J. A. (1989) Bibliotherapy: A tool for helping preschool children deal with developmental change related to family relationships. *Early Child Development and Care*, 47(1), 107-129. <https://doi.org/10.1080/0300443890470106>
- Patton, M. Q. (2014) *Nitel Araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir Çev). Ankara: Pegem Akademi
- Prater, A.A., [Johnstun](#), M. A. [Taylor](#), T. M. ve [Johnstun](#), M. R. (2006) Using children's books as bibliotherapy for at-risk students: A guide for teachers. *Preventing School Failure* 50 (4):5-10 Doi:[10.3200/Psfl.50.4.5-10](https://doi.org/10.3200/Psfl.50.4.5-10)
- Rozalski, M., Stewart, A. ve Miller, H. (2010) Bibliotherapy: helping children cope with life's challenges. *Kappa Delta Pi Record*, 47(1):33-37 DOI:[10.1080/00228958.2010.10516558](https://doi.org/10.1080/00228958.2010.10516558)

- Sevinç, G. (2019) Ölüm ve bibliyoterapi: Okul öncesi dönemde faydalanılabilecek çocuk kitaplarına yönelik bir içerik analizi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9 (55), 1213-1246.
- Shepherd, T.R. ve Koberstain J. (1989) Books, puppets, and sharing: teaching preschool Children to share. *Psychology in the Schools*, 26 (7), 311-316.
- Smith, S. E. (2014) Exploring the impact of bibliotherapy and family literacy bags on elementary students experiencing divorce. Unpublished Master Thesis, University of Central Florida.
- Solter, A. J. (2020) *Çocuğunuzla kulak verin.* (A. Cebeneyon Çev.) İstanbul: Doğan Yayıncılık (Orijinal Eserin Yayın Tarihi 1989).
- Tolin, D.F. (2001) Case Study: Bibliotherapy and extinction treatment of obsessive-compulsive disorder in a 5-year-old boy. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40 (9), 1111-1114
- Tortamış-Özkaya, B. (2020) *Çocuk Ruh Sağlığı.* Ankara: Nobel yayıncılık
- Turan, L. (2005) Arkadaş edinme güçlüğü çeken çocukların problemlerini çözmeye çocuk edebiyatından yararlanma. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0 (2), 124-135.
- Uyar, F. U. (2020) *5-6 Yaş grubu çocuklarda bibliyoterapinin özgüven ve kişiler arası problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Uzmen, F. S. (2001) *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Van Lankveld, J. J. D.M. (1998) Bibliotherapy in the treatment of sexual dysfunctions: A metaanalysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66 (4), 702-708.
- Wolpov, R. ve Askov, E. (2001) Widened frameworks and practice: From bibliotherapy the literacy of testimony and witness. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*, 67 (7), 606-609.
- Yavuz, S. (2016) *Sibirli öneriler.* İstanbul: Pedagoji Yayınları.
- Yavuzer, H. (2020) *Çocuğunuzun ilk 6 yılı.* (38. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011) *Nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yörükoğlu, A. (2011) *Çocuk ruh sağlığı* (31. Baskı) İstanbul: Özgür Yayınları.

Ekler

Ek1. Çalışma grubuna dahil edilen resimli hikaye kitapları künye bilgisi

KOD	KİTAPLAR	BASKI YILI	YAZAR	YAYINEVİ
K1	Zehra'nın Kardeşi Oluyor	-	Özlem Durhat	Çocuk Akademi
K2	Elife Kardeş Geliyor	1997/2020	Liane Schneider (Çev. Aylin Gergin)	İşbankası Kültür Yayınları
K3	Liya'nın Kardeşi Pırt Pırt	2019	Funda Uçuk Er	Sıfır Yayınları
K4	Bebek Aşağı Bebek Yukarı	2009/ 2011	Jonathan Shipton (Çev. Ece Özkan)	Kelime Yayınları
K5	Cemile'nin Kardeşi Geliyor	-	Aline De Petingy (Çev. Seda Darcan Çiftci)	Kaknüs Çocuk yayınları
K6	Cingöz'ün kardeşi oluyor	2002/2019	Christian Lamblin (Çev. Olcay Mağden Ünal)	Uçanbalık yayınları
K7	Aramıza Girme	2017	Ayşen Oy	Mandolin Yayınları
K8	Küçük Kardeş İstemiyorum	2018/2019	Alberto Pellai Barbara Tamborini (Çev. Feza Özemre)	Turkuvaz Yayıncılık
K9	Kardeşim Geliyor	2018	İrem Polat	Epsilon yayınları
K10	Üzüm Sürünün En Küçük İneği	2017/2019	Miriam Busch (Çev. Nurten Hatırnaz)	Beyaz Balina yayınları
K11	Tali'nin Kardeşi Doğuyor	2017	Berrin Göncü Işıkoğlu	Okul Öncesi Nesil Yayıncılık
K12	Annem Beni Hala Eskisi Gibi Seviyor Mu? /bir kardeşim olacak	2011/2017	Heidi Howarrth (Çev. Emine Geçgil)	Tubitak Yayınları
K13	Bir Cep Dolusu Öpücük	2009/2020	Audrey Penn (Çev. Pınar Savaş)	Butik Yayıncılık
K14	Paylaşıyorum	2019	Anthea Simmons/ Gerorgie Birkett	Mikado Yayıncılık
K15	En İyi Kardeş Benim Kardeşim	2017	Gerorgie Birkett Anthea Simmons	Mikado Yayıncılık
K16	Canavar Kardeşler 2 Canavar Kalbi	2020	Merve Gülcemel	Cezve Çocuk Yayınları
K17	En Çok Hangimizi Seviyorsun?	2004/2019	Sam Mc Bratney (Çev. Olcay Mağden Ünal)	Uçanbalık yayınları